

Frédérique Geerdink

DE JONGENS ZIJN DOOD

*Een journalistieke reis naar de kern van de
Koerdische kwestie in Turkije*

Spectrum

Uitgeverij Unieboek | Het Spectrum bv, Houten – Antwerpen

© 2014 Frédérique Geerdink
© 2014 Nederlandstalige uitgave: Uitgeverij Unieboek | Het Spectrum bv,
Houten – Antwerpen

Eerste druk 2014

Omslagontwerp: Studio Jan de Boer
Omslagfoto: Namık Durukan, Milliyet
Foto auteur: Natascha Ditzel
Opmaak: Elgraphic bv, Schiedam

Dit boek is ook leverbaar als ebook: ISBN 978 90 00 31687 8

Deze publicatie werd mede mogelijk gemaakt door een subsidie van het Fonds
Bijzondere Journalistieke Projecten te Amsterdam (www.fondsbjp.nl).

Deze uitgave kwam tot stand door bemiddeling van Sebes & Van Gelderen Li-
terair Agentschap te Amsterdam.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvou-
digd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar ge-
maakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door
fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schrifte-
lijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van
artikel 16 Auteurswet 1912, juncto het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals
gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet
1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen
aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3060, 2130 KB, Hoofddorp).

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, rea-
ders en andere compilatiewerken dient men zich tot de uitgever te wenden.

ISBN 978 90 00 31686 1
NUR 686

 @fgeerdink

www.frederike.nl
www.journalistinturkije.nl
www.journalistinturkey.com (English)
www.kurdishmatters.com (English, Kurmancî, Türkçe)

www.unieboekspectrum.nl

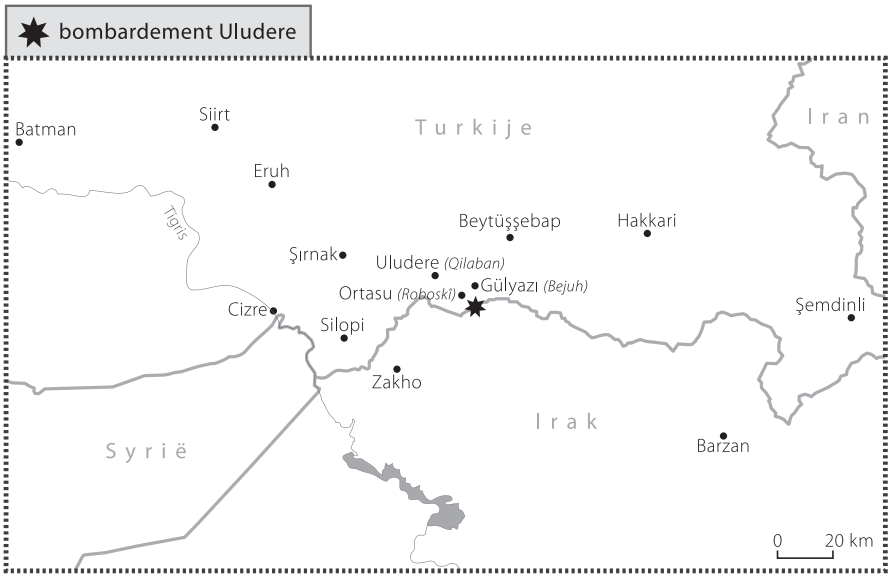
Laat ons hart verdorren
als wij Roboskî vergeten

Inhoud

KAARTEN	10
Hoofdstuk 1 – 28 december 2011, 21.39-22.24	13
Hoofdstuk 2 – Het dorp	17
Op weg naar het dorp: hoe zit dat met die smokkelaars?	23
Smokkelen met medeweten van het leger	28
Hoe de dorpelingen dorpswacht werden	33
Zevîya, het verwoeste dorp	38
De kaart van Koerdistan	40
Het Verdrag van Sevres en de kemalistische revolutie	43
De opstand van sjeik Said	47
Afscheid van het dorp	50
Hoofdstuk 3 – Het volk	57
Terug naar Gülyazı	58
Verblijf bij weduwe en moeder Pakize (28)	61
Onderzoekscommissie in het parlement	65
Jaren dertig: massamoorden in Dersim	69
Seyyid Riza geeft zich over	72
Naar Koerdische les	75
Het woord voor ‘zout’	78
Wat is een Koerd?	80
Minderheden in het Verdrag van Lausanne	81
‘Wij zijn Koerden!’	85

De Koerdistan Revolutionairen en de PKK	88
De jaren tachtig: een militaire werkelijkheid	91
Een nieuwbouwwijk in Hengelo	94
Nederlandse in den vreemde	97
De veelzijdigheid van identiteit	101
Met de vrouwen naar de yayla	104
Spandoeken op de begraafplaats	107
Pakize's tranen	109
Het bombardement als inzet van een politiek steekspel	112
Bultjes op mijn lijf	115
Hoofdstuk 4 – De bergen	118
Smokkelaars en verkenners	118
Mee op de smokkelroute	122
Smokkelen, de staat en de PKK	125
De wietvelden van Lice	129
De PKK: kind van de Turkse linkse beweging	134
Studenten in de Koerdische beweging	138
PKK-strijder worden, of niet?	142
Verdacht in de KCK-rechtszaak	145
Theater in de rechtszaal	147
'Ze maken onze levens kapot'	151
Mijn positie als journalist	153
Word ik niet te pro-Koerdisch?	157
De Koerdische pers vult een leegte	159
Het bombardement: een opzettelijke en gerichte operatie	162
Politiek verantwoordelijk: premier Erdoğan	166
Ik verhuis naar Diyarbakır	170
Bedel Encü: naar de bergen	172
Hoofdstuk 5 – De grond	175
Het parlementaire onderzoeksrapport: meer vragen dan antwoorden	177
Het onderzoek: geheimhouding als rode draad	182

Newroz 2013: het vredesproces begint	185
Wapenstilstanden en het Oslo-proces (2008-2011)	189
‘Democratische moderniteit’	193
De onopgeloste moorden van de jaren negentig	195
De doodseskaders van het leger	197
Een expertisecentrum voor verdwijningen	199
De vijfhonderdste dag na het bombardement	203
Hoofdstuk 6 – De horizon	207
Een rouwklacht voor Pakizes man	208
Excuses voor Dersim – en voor Uludere?	212
De staat beschermt zichzelf	215
De mythe over het Turkse rechtssysteem	217
Koerdische staats-tv: niets-aan-de-handtelevisie	220
Naties hebben recht op zelfbeschikking	223
De EU en de Koerdische strijd	227
Een anti-Koerdische internationale structuur	230
Een onafhankelijk Koerdistan: een verre toekomstdroom	234
Politieke strijd en persoonlijke rouw	237
December 2012: de eerste herdenking	241
Dankwoord	244
Over plaatsnamen	247
Crowdfunding	249
Literatuurlijst	252





Hoofdstuk 1

28 december 2011, 21.39-22.24

Het gezoem van onbemande verkenningvliegtuigjes is duidelijk te horen. Niets bijzonders boven de bergen op de grens van Turkije en Irak. De mannen, merendeels jongens eigenlijk, die op weg gaan naar de Iraakse kant van de grens om smokkelwaar op te halen, trekken zich er dan ook niets van aan. Ze hebben geen waarschuwing gekregen van de legerposten in de omgeving dat er militaire acties gepland staan. En dus gaan ze.

Muilezels worden klaargemaakt en achtendertig mannen en jongens uit de dorpen Ortasu en Gülyazı gaan op pad. In Ortasu van de doorgaande weg af, omhoog door het dorp. De weg gaat over in een paadje, steeds onbegaanbaarder door de sneeuw. Het is een kilometer of zes naar de grens en ze kennen de weg op hun duimpje, maar de omstandigheden zijn zwaar en de tocht duurt zeker twee uur.

Bij paal 15 steken ze de grens over. Aan de ene kant van de steen staat TÜRKIYE, aan de andere kant IRAK. Ongeveer twee kilometer verder staan vrachtwagens op ze te wachten, volgestouwd met benzine en sigaretten. De jerrycans en pakketten worden op de lastdieren gebonden. Daarna keren de smokkelaars om en lopen terug richting de grens.

Het is rond half tien 's avonds als ze weer bij de grens aankomen. De groep is in twee delen uiteengevallen. De voorste groep is alweer in Turkije en vindt tot zijn verbazing alle drie de weggetjes die ze terug kunnen voeren naar het dorp, afgesloten door het leger. Het gebeurt wel vaker dat een of twee van de paden dicht is,

maar nooit wordt ze de pas helemaal afgesneden. Ze lopen terug richting de grens.

Er klinken schoten. Ze snappen niet waarom, maar lopen door. Iedereen in de omgeving weet immers wat ze daar doen en over hun veiligheid maken ze zich niet echt zorgen. Niet lang daarna zijn er ineens F16-gevechtsvliegtuigen van het Turkse leger. De voorste groep smokkelaars, zo'n achttien mensen, wordt gebombardeerd. Minder dan vijf minuten later nog een bom, twintig minuten later nog eentje en net voor half elf de laatste.

Niet iedereen is op slag dood. Acht jongens raken zwaargewond. Zeven van hen overlijden voor ze naar het dorp kunnen worden gebracht. Eentje, de zeventienjarige Hasan Ürek, ligt maanden in het ziekenhuis en herstelt. Ook drie anderen overleven.



In Ortasu zit Lezgin Encü, 36, voor de tv. Hij hoort de F16's niet. Tot er kinderen op de deur kloppen. 'Vliegtuigen!' zeggen ze. Hij rent naar buiten en ziet ze. Even later ziet hij bommen vallen en voelt hij de grond trillen. Onze mensen! denkt hij. Ze bombarderen onze mensen!

Hij en andere mannen in het dorp verzamelen een paar auto's en rijden zo ver mogelijk richting de plek des onheils. Het laatste stuk kan alleen te voet. Ze zien soldaten. 'Jullie bombarderen onze mensen!' laten ze hen in paniek weten. Geen zorgen, antwoorden die. We schrikken ze alleen maar af, verder niets. Even later gaat het bombardement door.

Inmiddels zijn via de telefoon mannen uit Ortasu en Gülyazı opgetrommeld. Dekens, neem dekens mee, zoveel als je hebt, is iedereen gevraagd. Vanaf de plek waar ze de auto moeten laten staan, is het nog ongeveer een kilometer tot de plek van het bombardement. De mannen beklimmen een heuvel. Lezgin Encü zegt dat je het vanaf daar goed kon zien. Vuur en rook. En je kon het ruiken. Kruit.

Verder ploegen ze, door de sneeuw. Als ze bij de grens komen, zien ze wat ze al wisten: het was geen afschrikken, het was een gericht bombardement. Op acht mensen na is iedereen dood. De gewonden worden in dekens gewikkeld en elk van hen wordt door vier of vijf mannen naar de auto's gedragen. Zeven van hen sterven voor ze die bereiken. Salih Ürek, 23 jaar jong, sterft in de armen van Lezgin Encü.

Na de gewonden worden ook de lijken in dekens gewikkeld. Tenminste, zo goed en zo kwaad als dat gaat. Sommige lichamen zijn uiteengereten en het is niet makkelijk te bepalen welke lichaamsdelen bij elkaar horen. Van een stuk bot met verschroeid vlees is niet altijd duidelijk of het van een mens is, of van de dieren die de lading droegen.



Zeven uur video-opnames heeft het Turkse parlementslid Ertuğrul Kürkçü gezien. De opnames komen van onbemande Heron-vliegtuigjes, in gebruik bij het Turkse leger. Ze hebben toestemming om tot vijf kilometer het Iraakse luchtruim in te vliegen en werken met warmtecamera's.

Kürkçü bekijkt de beelden anderhalve maand na het bombardement, op 15 februari 2012, samen met de andere leden van een speciaal opgerichte subcommissie van de parlementaire commissie voor mensenrechten. Alle vier partijen die zetels hebben in het Turkse parlement zijn in de commissie, die in totaal acht leden telt, vertegenwoordigd. Ze zien allemaal hetzelfde: smokkelende burgers.

De stoet beweegt zich traag van Turkije naar Irak. Aan de andere kant, pakweg een kilometer na de grens, staan vrachtwagens met spullen klaar. De smokkelwaar wordt van de wagens op lastdieren gebonden. Dan maakt de groep rechtsomkeert.

Dat het geen strijders van de Koerdische guerrillagroep PKK zijn, is zo klaar als een klontje. Niet alleen door wat ze doen, maar

ook door de grootte van de groep en het totale gebrek aan discipline. Het is, welbeschouwd, een rommelig boeltje. De groep is geen eenheid, sommigen lopen honderden meters voor op anderen. Ze zijn met bijna veertig mensen, terwijl guerrilla's zich altijd in groepjes van hooguit acht tot tien mensen verplaatsen. En guerrilla's gebruiken wel lastdieren, maar geen tientallen op een missie over de grens.

Een van de commissieleden huilt, nog voor de beelden van het bombardement beginnen. Het grijpt hem aan te zien hoe de groep smokkelaars hun dood tegemoet loopt. Dan: het lawaai van F16's. 'Wat zouden guerrillastrijders doen?' vraagt Kürkçü. 'Die zouden meteen allemaal een andere kant op rennen en dekking zoeken om het verlies aan mankracht zo veel mogelijk te beperken.' De smokkelaars doen precies het tegenovergestelde. Ze rennen naar elkaar toe, vormen een hechte groep en houden elkaar vast. 'Ze waren bang,' zegt Kürkçü. 'Het waren nog maar kinderen.'

Hoofdstuk 2

Het dorp

Zeven dagen na de massamoord zit ik op de grond in een huis in Gülyazi. De geur van zweetvoeten vult de veel te warm gestookte kamer. Om me heen zitten nabestaanden die hun verhaal willen doen. De gesprekken lopen door elkaar heen, iedereen wil mijn aandacht. Een van de vrouwen verloor haar zoon in het drama, en haar andere zoon is ooit zijn voet kwijtgeraakt door een mijn – hoe moeten zij overleven nu de belangrijkste kostwinner is weggeval- len? Een ander wijst me op een jongetje van een jaar of twaalf dat zijn oudere broer verloor en ook al geen vader meer heeft; voort- aan zal het jochie moeten gaan smokkelen om het gezin van een inkomen te voorzien.

Mijn oog valt op een meisje en een wat jonger jongetje. Ze zitten er wat stilletjes bij, naast de houtkachel, zij met tranen in haar ogen. ‘Wie ben jij?’ vraag ik. Semire heet ze, ze is zeventien en het jonge- tje naast haar is haar elfjarige broertje Seyvan. Zij verloren hun broer Bedran. Hij behoorde tot de twee jongste slachtoffers. Twaalf jaar nog maar. ‘Bedran zou ’s avonds om ongeveer elf uur weer te- rugkomen van de tocht,’ vertelt Semire zachtjes. ‘We hadden eten voor hem gemaakt, maar daarna was ik in slaap gevallen. Toen ik de volgende ochtend wakker werd, hoorde ik mensen huilen. Bedran was er niet.’

